

hogy Csontos ez alkalommal általános bibliographiai szempontból a nürnbergi »Germanisches Museum« nyomdászat előtti metszeteit, nyomtatványait és ritka kéziratait is áttanulmányozta, valamint átkutatta a müncheni kir. udvari könyvtár és az ottani nemzeti muzeum ősnymdászati ritkaságait, melyekből e két intézet rendkívül gazdag gyűjteményt bír. — Dr. Fejérfataky László a muzeumi könyvtár oklevélgyűjteményének levéltárnoka a német-ujvári ferenczrendiek könyvtárát vizsgálta át, melyben nagybecsű hazai vonatkozású középkori kéziratokat, három hazai XV. századi magyarországi könyvmásolót, egy XIII. sz. magyarországi missálet, egy XV. sz. magyar nyelvemléket, számos pálos- és ferenczrendi kéziratot és egy ismeretlen XVI. századbéli német-ujvári magyar nyomtatványt talált. Kutatásainak eredményéről folyóiratunk más rovata hoz jelentést. Utaljuk erre olvasóinkat.

Zárjuk vázlatos jelentésünket annak constatalásával, hogy a múzeumi könyvtár tisztviselőinek ez évi tudományos kutatásai a hazai bibliographiának jelentékenyen gyümölcsöztek.

— **Tarczy Lajos könyvtára.** Néhai Tarczy Lajos, a néhány év előtt elhunyt hírneves pápai tanár s akadémiai rendes tag körülbelül 5000 kötetből álló szakkönyvtárt hagyott hátra, melyre ezennel felhívjuk a szakférfiak figyelmét. A boldogult 40 évet meghaladó időn át a természettudományoknak szenvedélyes művelője volt, mely idő alatt ezen irodalomból jelentékeny szakkönyvtárt gyűjtött össze. Gyűjteményében megvannak a Magy. Tudom. Akadémia kiadványai s a hazai szakirodalom termékei teljesen, a külföldi szakirodalomból pedig a kiválóbb munkák. Kivánatos volna, hogy ezen könyvtár, melyben a felsoroltakon kívül, a Tudományos Gyűjtemény egy teljes példánya, továbbá jogi, történeti és politikai munkák is találtnak, el ne kallódjék, hanem együtt maradjon s valamely hazai intézet számára biztosítsák. Megszerzése méltányos feltételek mellett lehetséges,

— **A Thökölyi Sabbas-féle fővárosi intézet könyvtára,** mely körülbelül 6000 kötet nyomtatványból áll, rendeztetik. A rendezést Popovics Mladen intézeti felügyelő vezeti, kinek képzettsége és ügyszeretete biztosítékot nyújt aziránt, hogy a műveletet a könyvtártudomány mai igényeinek megfelelőleg fogja végrehajtani.

— **A budapesti ferenczrendiek könyvtára**, mely újabban a pozsonyi ferenczrendiek duplumaiból incunabumokban és kéziratokban jelentékeny gyarapodást nyert, a rendezésben már annyira előhaladt, hogy most már a rendszeres czédula catalogus készítésére kerül a sor. A rendezés Dosztál Gaudentius házfőnök felügyelete alatt történik, kinek buzgóságától e téren is sok jót várhatunk. (L. a »Magyar Könyv-Szemle« 1880. évfolyam 50—51. l.)

— **Luther Mártonnak a törökök ellen irt munkái.** Az evangélikusok hazánkban is Luther M. születésének négyszázados évfordulóját ünneplik. Talán nem lesz érdektelen ezen alkalomból felsorolni azon munkákat, melyeket a nagy reformator az épen azon időben folyt török háborúk alkalmából irt, s melyek épen ezért hazánkat is közelről érdeklik. Tudva van, hogy Luther eleinte hazánk irányában meglehetősen ellenséges álláspontot foglalt el, s hogy még 1524-ben is »Zwei kaiserliche uneinige und widerwärtige Gebote« című munkájában (Plochmann és Tornischer által kiadott összes munkái 24-ik kötetében) a mellett izgatott, hogy a német hadakat ne vigyék a török ellen. Luthert ekkor az vezette, hogy Magyarországnak a pápa fogta pártját s ez ország a lutheránusok megegyezésére törvényt hozott, melyet néhány ízben végre is hajtottak. De jobban megismerkedvén az itteni viszonyokkal gondolkodásában fordulat állott be, s már 1525-ben kezdett egy röpiratot írni, melyet csak 1528-ban végzett be s 1529-ben adott ki: a mohácsi vész után, akkor midőn Bécsset is fenyegette a török. E röpirat volt: Vom Kriege wider die Türken. Mart. Luther M.D.XXIX. (Nemz. Múzeum) 1528 oct. 9-én irt ajánlással Fulöp hesseni landgrófnak (F₄ 47. sz. l.) Bécs ostroma a törökök által egy másik röpirat írására is birta, mely tulajdonkép tábori beszéd volt: »Eine Heerpredigt widder den Türken. Mart. Luther. Wittemberg; M.D.XXIX.« (H, 54 sztl. l. 2 l. üres. Nemz. Múz.) mindkét munka csinos kerettel ellátva. Ez utóbbi 1530 elején új kiadásban is megjelent. (Grässe és Weigel Thesaurus). Buda elesése után ismét nagy tevékenységet fejtett ki. 1542-ben újra kiadta a »Heerpredigt« (Egyet. kvrtár). »Vom Kriege wider den Türken« (Weigel 1870-iki Thesaurusa.) Ezeket megelőzőleg irt egy új munkát is: »Vermannunge zum

Gebet wider den Türken« mely rövid idő alatt három kiadást ért: 1541-ben Wittemberg és Nürnbergben (Weigel Thesaurusa 163 ik l.) s 1541-ben Wittembergaben (Egyet. könyvtár). Aztán lefordította Pater Richardus: Refutatio Alcorani című munkáját. »Verlegung des Alcoran Bruder Richardi Prediger Ordens Anno 1300. Verdeutschet durch D. Mart. Luther MDXXXII« (Múz.) mely rövid idő alatt (Wittemberg, Augsburg) két kiadást ért. De a mennyiben hosszú időn át egyetlen forrás volt, s ma is elsőrangú forrás, nevezetesebb a Machometis Alcoran melynek teljes címét és tartalmát a Meusel-féle Bibliotheca historica (II. Vol. I. Pars. 227.) Bibliander alatt teljesen adja. E munkának három fol. kötete van, I. Az Alcoran s arra vonatkozó munkák. II. Az Alcoran czáfolatai. III. Historiae Saracenorum. E munkát Bibliander szerkesztette s a két első kötetet egyszerre két kiadásban adta ki. Az első kötet élén van egy praemonitio szövszerint megegyező szöveggel, egyik kiadásban »Philippi Melanchtonis« a másikban »D. Martini Lutheris« nevét hordva élén. A III-ik kötet a Historiae Saracenorumnak 3. kiadását ismerem. Kettőt Luthertől, egyet Melanchtontól, Luther az olvasóhoz irt előszót a magáé élén, Melanchton ajánló levelet a szászherceghez a magáé élén. Az egyik Luther-féle kiadás teljesebb, ahhoz 9 a másik kiadásban nem levő munka van csatolva. E munkákat tulajdonkép Bibliander szerkesztette s adta ki, s Luther és Melanchton valószínűleg azért irták az előszót, hogy kelendőségét biztosítsák. Ez elsőrangú forrás a magyar történethez is. (Egyet. s Múz. könyvtárak.) Sz. S.

— Zágrábi Breviarum 1505-ből. Knauz Nándor a régi magyarországi missalékről és breviariumokról irt nagybecsű munkájában a zágrábi breviarum 1505-ik évi kiadását, Horvát Istvánnak a római »Bibliotheca Barberini« catalogusából vett jegyzete alapján sorolja fel s hozzáteszi, hogy ezen kiadás irodalmunkban egészen ismeretlen és hogy semmi nyoma, hogy hazánkban valahol léteznék. Azon helyzetben vagyunk, hogy ezen breviarum címét és rövid leírását a budapesti ferenczrendiek könyvtárában levő csonka példányról közölhetjük. A breviarum 8-adrétű és naptárral kezdődik, melyben a magyar szentek szokott napokon vannak rubrumban felsorolva, ezután rubricák kö-

vetkeznek és a tabula vagyis index, melyek 11 számozatlan levelet tesznek ki. Ezekből az első levél, mely a naptár után következett, hiányzik, s az említett levélszámba felvéve nincsen. Ezután jönnek a psalmusok nagyobb typussal és 111 számoz. lev. Ezt kisebb typusu szöveg váltja fel, mely a 98. számozott levéllel kezdődik és az 512 számozott levéllel végződik. Ezután még 3 számozatlan levél következik, s ezzel a breviariumnak vége. A colophon az 512-ik levélen van s így hangzik: »Explicit Breviarium secundum vsum ecclesiae Zagrabiensis magna cum diligentia revisum et fideli studio emendatum. Impressum Venetiis per Lucantonium de Giunta florentinum. Impensis Joannis Pap (sic) librarii budensis Anno domini M.CCCCV. pridie idus Junii.« Ezután a nyomdász bélyege következik L. A. monogrammal. A breviariumból a már említett leveleken kívül a következő számozott levelek hiányzanak: 295—297 és 422—423. A szöveget iničiálékba foglalt fametszetű képek díszítik. Ezek közt van sz. László és sz. Erzsébet képe; sz. István képe a 423. levéllel ki van tépve; sz. Imre képe a szövegben nem fordul elő. Megjegyezzük, hogy a budapesti ferenczrendiek ezen breviariumot a pozsonyi ferenczrendiek könyvtárából kimustrált kettős példányokkal kapták s így valószínű, hogy ezeknél egy másik teljesebb példány még létezik.

— **Kaprinay István** 1755-ben »Urnapi bizonyítás« cím alatt adott ki egy 98 s 4 szatlan lapból álló kis munkát, melybe saját maga a kötés tiszta lapjára következő jegyzetet írt: »Hoc opus P. Stephanus Kaprinai composuit quinque mensium labore postquam pluribus vicibus diversis in locis de hoc argumento, non sine fructu dixisset. Legitur ab omnibus Haereticis; imo etiam Catholicis, maxime concionatoribus, que in solo comitatu Zempliniensi Anno 1759 festo Theophoriae sex sciuntur ex eo fuisse concionati. Unus Calvinista Capitaneus Regiminis Esterhazi post tertiam lectionem est conversus Trenchinii. Laudetur Christus! In saecula. Amen. Item Togatus unus Debreczinensis Varadini, ut mihi a fide dignis relatum est.« Sz.

— **Régi könyvbejegyzések a győri püspöki papnövelde könyvtárában.** A bibliographiában a régi könyvbejegyzések törté-

neti és művelődéstörténeti fontosságát bizonyítani nem kell. Becsők ismeretes a szakférfiak előtt, s folyóiratunk többször közölt már ily adalékokat. Ezeknek számát most a győri püspöki papnövelde könyvtár néhány bejegyzésével kívánjuk gyarapítani, melyek culturtörténeti szempontból több tekintetben érdekesekek. Igy egy latin Biblia ősnymtatványon, mely Nürnbergben 1482-ben látott napvilágot ezen XV. század végére, vagy a XVI. elejére való bejegyzés olvasható: »A d S a n c t u m W o l f g a n g u m i s t a B i b l i a p e r t i n e t i n p r o x i m o a d j a c e n t i s C i v i t a t i s S e p r o n i e n s i s.«¹⁾ Encas Silvius ad Alfonsum Arag. Regem de Historia Bohemiae. Romae 1478 die X. mensis januarii című incunabulumon pedig a colophon után ezen egykoru jegyzet áll: »Jo Gozthon Strigoniensis perlegit Pragae feliciter sub famulatu et clientela Reverendissimi D. Georgii Eppi Varadiensis Secretarii primarii. Invictissimi Wladislai Reg. Hung. Bohem etc. 8 die martii 1502.« Ez a Gosztonyi később nyitrai püspök lett s 1522-ben II. Lajos megbízásából a nürnbergi birodalmi gyűlésen vett részt. A harmadik bejegyzés magyar nyelvű, Thuróczy Krónikájának 1488-iki brünni kiadásán olvasható s a XVI. századból származik. Ott ugyanis, hol a szerző Péter király szájába ezen szavakat adja: »o m n e s q u e p r i n c i p e s e t p o t e s t a t e s i n r e g n o h u n g a r i e t h e u t o n i c o s c o n s t i t u a m , e t t e r r a m e i u s h o s p i t i b u s i m p l e b o , e t e a m u n i v e r s a l i t e r i n p o t e s t a t e m t h e u t o n i c o r u m.« A lapszélen erős vonásokkal ezen megjegyzés olvasható: »a h h a n é m e t B e s t y e.« Kitől származik e megjegyzés, meghatározni nem tudjuk, de a vonások nagyon hasonlítanak Veranchich irásához, kinek erős magyar érzülete és magyar munkái ismeretesekek.

— **Az első erdélyi magyar hirapról.** Sándor István jegyezte fel, hogy az első erdélyi magyar hirlapnak az »Erdélyi Magyar Hirvivő«-nek szerkesztői Fábíán Dániel és Tserei Elek voltak, de magáról a lapról csak annyit mondott, hogy rövid életű volt. Mikor szünt meg, nem jegyezte fel. Toldy

¹⁾ Ott volt a pálosoknak zárdájok.

a lap megjelenését 1791-re tette s azt írta, hogy Kolozsvárott jelent meg. A tény megfelel ugyan a valóságnak, a mennyiben 1790 végén kiadója Hochmeister Márton Nagy-Szebenből átköltözött Kolozsvárra, midőn az erdélyi főkormányshoz Szebenből ide helyeztetett át. Jakab Elek: *Az erdélyi Hirlapiróda l o m T ö r t é n e t e* című akadémiai értekezésében azt írja, hogy »e rendkívül ritka erdélyi magyar folyóiratot tudós megmentője, Szabó Károly, Kraszmán a Cserey könyvtárnak a földön hevert és rothadó papírszemetei közül szedegette össze.« Az *Erdélyi Múzeum*ban megvan a folyóirat 1—12. száma a 7-dik kivételével. Minden szám 4 levélre terjedő egy-egy kis ívből áll két levélnyi *T o l d a l é k k a l*. Az egyes számok fametszetű rajzzal voltak díszítve, Magyarország és Erdély egyesített címere fölött egy szalagon a lap címe *Erdélyi Magyar Hír-vívő*, mely alul a kiadás napjával ismétlődött; a címer fölött kiterjesztett szárnyu koronás sas volt karmai közé szorított pallossal és uralkodói pálczával. — A hirlap említett 11 száma unicum gyanánt tekintetett, mert említés sem igen tétetett felőle. A budapesti ref. collegium Ráday könyvtárában is megvan 12 száma, 48-tól 61-ig az 57. és 58-dik kivételével, melyek a lap történetére érdekes világot vetnek. Az 1790. novembor hó 25-én kiadott 56-dik számban egy Jelentés van, mely következőleg hangzik: »Mivel a Felső Fő Kormány Széknek Kolozsvárra lett által költözésével a Nyomtató Sajtóknak is nagy résziben által kell vitetődni, méltóztassanak Erdemes Olvasóink ez úttal meg-engedni, hogy a jövő Héten ezen költöződés mián tsak egy Ujságnak ki-botsátásával szolgálhatunk; a következő Hetekben Kolosvárról a honnan fogjuk ezen egy Ujságnak el maradását ki-pótolni kötelességünknek tartjuk.« A lap kolozsvári számai részletes tudósításokat hoztak az erdélyi országgyűlésről, mely közlemények eredetiségük és érdekességüknél fogva jóval felülmúlták a korábbi, többnyire más lapokból összeállított számait. Toldalék ez utóbbi számok egyikével sincs, hihetőleg elvesztek, mert lenniök kellett, s így a szépirodalom nincs képviselve benne. Az első számokban tudományos értekezést is találunk, e későbbiekben minden tért az országos események és politikai hírek foglaltak le, csaknem ki zárólag ilyenmő tudósításokból álltak a későbbi számok mind.

1790. deczember hó 30-án jelent meg az I. évfolyam utolsó (61-dik) száma, mely a lap folytatását ígérte s új előfizetést is hirdetett, ez úgymond: »a Kolosvárt lakókra nézve tészen 2 Rft. 15 kroat, másokrs nézve 3 Rft. 15 ugyanannyi kroat.« Tehát bizonyos, hogy a lap 1791-ben is élt, érdekes volna tudnunk meddig? Vajha előkerülne II. évfolyama is.»

Ferenczy József.

— **Egy 1499-ik évi boroszlói missale ára 1515-ben.** Ismeretes, hogy a régi missaléknak külföldi könyvpiaczkokon ma nagy áruk van. Különösen a magyarorsz. missalék kelnek igen drágán, áruk antiquariusi catalogusokban 400—800 márka közt váltakozik. Érdekesnek tartjuk azért a régi könyvtárak összehasonlítása szempontjából felemlíteni, hogy a boroszlói káptalan könyvtárában van egy 1499-ik évi boroszlói missale, melyről egykoru feljegyzés tanusítja, hogy 1515-ben három nagy arfortért vásárolták. A missalet Thurzó János boroszlói püspök egyházmegyéje használatára 1499-ben nyomatta, a címlapon ott díszlik a Thurzó család és a nyomdász fametszetű czímere s egykoru kéztől a könyv 1515. évi becsára ezen feljegyzésben van megörökítve: »G e k a u f t u m 3 G u l d e n h u n g a r i s c h e 1515.« Ezen ár más ez időbeli missalék akkori áraihoz viszonyítva alacsonynak mondható.

— **Magyarországi pálosok régi inventariuma.** A gróf Festetics család keszthelyi könyvtárában fönmaradt a magyarorsz. pálosok régi inventariuma, melyre, mint kevésbé ismeretesre ezenel felhívjuk a szakférfiak figyelmét. Ezen inventarium a XVI. század első felében latin nyelven íratott, 4-edrétben 129 beirt levélből áll s az első részben (1—44 levél) a magyarországi pálosrendi zárdák privilegiumainak és adományleveleinek registrumát, a másodikban pedig (új számozással 1—85) a szerzet történetére vonatkozó pápai bullákat, továbbá a magyar királyok, főpapok és pápai követek kiváltság leveleit tartalmazza. E kéziratot Eggerer a pálosokról irt Annaleseiben részben felhasználta, mint XVI. századbéli hazai registrum és másolókönyv (Copial-Buch) azonban a hazai irodalomban ekkorig még méltatva nem volt. — Középkori történetírásunk általában régi chartulariumokban, re-